

ERICH KÄSTNER

Ked' som bol
malý chlapec



Vydavateľstvo
Spolku slovenských spisovateľov



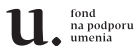
Erich Kästner

Kedšom bol malý chlapec

Ilustroval Horst Lemke



Text by Erich Kästner, illustrations by Horst Lemke
Copyright © Atrium Verlag AG, Zürich, 1957
Translation © 2020 by Iva Vranská Rojková
Slovak edition © 2020 by Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov s.r.o., Bratislava
e-mail: vsss@stonline.sk; <http://www.vsss.sk>



Realizované s finančnou podporou Fondu na podporu umenia



a štipendia Literárneho fondu



VYDAVATELSTVO
SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATELOV
s.r.o.

Erich Kästner: Keď som bol malý chlapec
Z nemeckého originálu Erich Kästner: Als ich ein kleiner Junge war, ktorý vyšiel
vo vydavateľstve Atrium Verlag AG, Zürich, 1957
preložila Iva Vranská Rojková
Ilustroval Horst Lemke
Zodpovedná redaktorka Anna Penková
Obálku s použitím ilustrácie Horsta Lemkeho spracovala Jana Satková
Sadzba Jana Satková
Tlač P+M Turany
Prvé vydanie
Printed in Slovakia

ISBN 978-80-8202-121-2

Niet knihy bez predslovu

Milé deti a nedeti!

Moji priatelia si už dávno robia žarty z toho, že žiadna z mojich kníh nevyjde bez predslovu. Dokonca som už napísal knihy s dvoma a dokonca troma predslovmi! V tomto ohľade som neúnavný. A aj keď je to vraj neumelecké, asi si od toho už nebudem schopný odvyknúť. Po prvé preto, že človek si najťažšie odvyká práve od neumeleckostí, a po druhé preto, že predslov vôbec nepovažujem za neumelecký.

Predslov je pre knihu rovnako dôležitý a skrášľujúci ako predzáhradka pre dom. Prirodzene, že sú aj domy bez predzáhradky a aj knihy bez predslovíčka, prepáčte, bez predslovu. Knihy s predzáhradkou, chcel som povedať, s predslovom, sú mi milšie. Nie som zástancom toho, aby návštevníci rovno vpadli dvermi do domu. Nie je to dobré ani pre návštevníkov, ani pre dom. A nie je to dobré ani pre dvere.

Taká predzáhradka s kvetinovými záhonmi, napríklad s pestrými, prepestrými macoškami a úzkym krátkym chodníčkom k domu, s tromi-štyrmi schodíkmi k vchodovým dverám a k zvon-



čeku, to má byť neumelecké? Nájomné kasárne, dokonca sedemdesiatposchodové mrakodrapy sa, ako čas plynul, stali nevyhnutnosťou. Prirodzene, že aj knihy ťažké ako tehly. Napriek tomu všetky moje sympatie naďalej patria malým útulným domčekom s mačkami a dáliami v predzáhradke a útlým, ľahkým knihám s predslovmi.

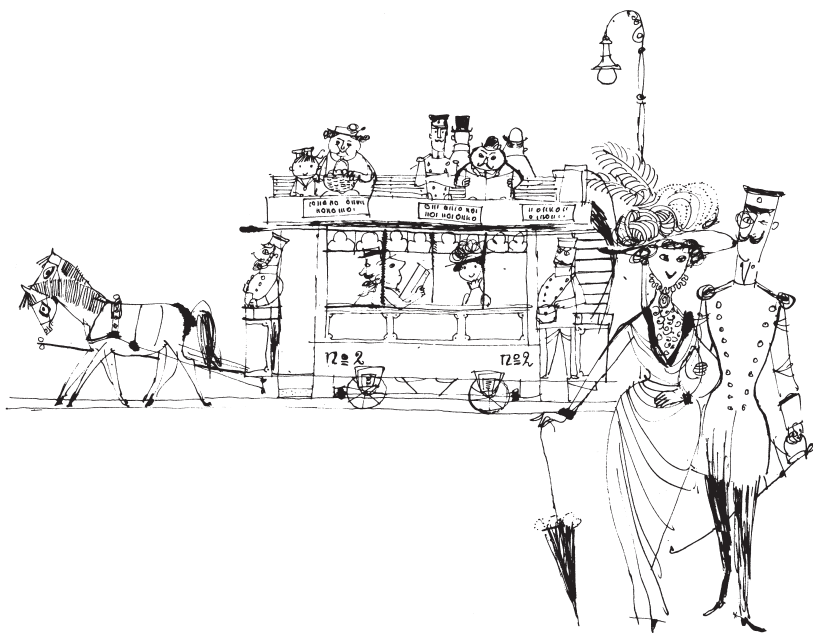
Možno môj postoj vyplýva z faktu, že som vyrástol celkom bez predzáhradky. Mojou predzáhradkou bol zadný dvor a prašiak som mal namiesto košatej lipy. Nie je to dôvod na plač a ani som pre to neplakal. Dvory a prašiaky sú čosi veľmi pekné a celkovo som plakával málo, zato som sa veľa smial. Lenže orgovánové a bazové kry sú pre iných ešte krajším spôsobom pekné. Vedel som to, už keď

som bol malý chlapec. A teraz to viem možno ešte lepšie. Pretože dnes mám konečne pred domom predzáhradku a za domom lúku. A tiež ruže, fialky, tulipány, snežienky a narcisy a aj iskerníky, zvončeky, nezábudky a meter vysoké kvitnúce trávy, ktoré pohládza letný vietor. Okrem toho mám aj krušinové kríky, orgován, dva vysoké jasene a jednu starú jelšu. Dokonca mám aj sýkorky modré, sýkorky uhliarky, trasochvosty, brhlíky, hýle, drozdy, pestré datle a straky. Niekedy by som si takmer dokázal závidieť!

V tejto knihe chcem deťom porozprávať kadečo z môjho detstva. Ale len niečo, nie všetko. Inak by z toho vznikla hrubánska kniha, aké nemám v oblube, pritom ťažká ako tehla, a môj písací stôl predsa nie je žiadna tehelňa. Navyše: nie všetko, čo deti zažijú, je vhodné na to, aby to deti čítali! Znie to trochu zvláštne, je to však pravda. Môžete mi veriť.

Bol som malý chlapec pred päťdesiatimi rokmi a päťdesiat rokov je predsa len pol storočia. (Dúfam, že som sa neprerátal!) A jedného pekného dňa mi napadlo, že by vás mohlo zaujímať, ako žili malé deti pred polstoročím. (Ani v tom som sa, dúfam, neprerátal.)

Veď vtedy bolo tak mnoho vecí iných než dnes! Jazdieval som ešte konskou železnicou. Voz už jazdil po koľajniciach, ale ťahali ho kone a sprievodca bol súčasne pohoničom a plieskal bičom. Keď si ľudia zvykli na „elektrické“ vozne, prišli do módy obtiahnuté sukne. Dámy teda nosievali celkom dlhé a celkom úzke sukne. Mohli v nich robiť len drobné krôčiky a vyliezť do električky už vôbec ne-



dokázali. Sprievodcovia a iní mocní muži ich v sprievode smiechu zdvíhali na plošinu vozidla, a pritom museli dámy navyše držať hlavu nakrivo, pretože nosili klobúky veľké ako kolesá od voza s obrovskými perami, elegantnými klobúkovými ihlicami a policajne nariadenými ochrannými krytmi na ihlice do klobúka!

Vtedy ešte existoval nemecký cisár. Tvár mu zdobili vysoko vykrútené fúzy a jeho berlínsky dvorný holič si dával do novín a časopisov reklamu na cisárovu obľúbenú pásku na fúzy. Preto si nemeč-

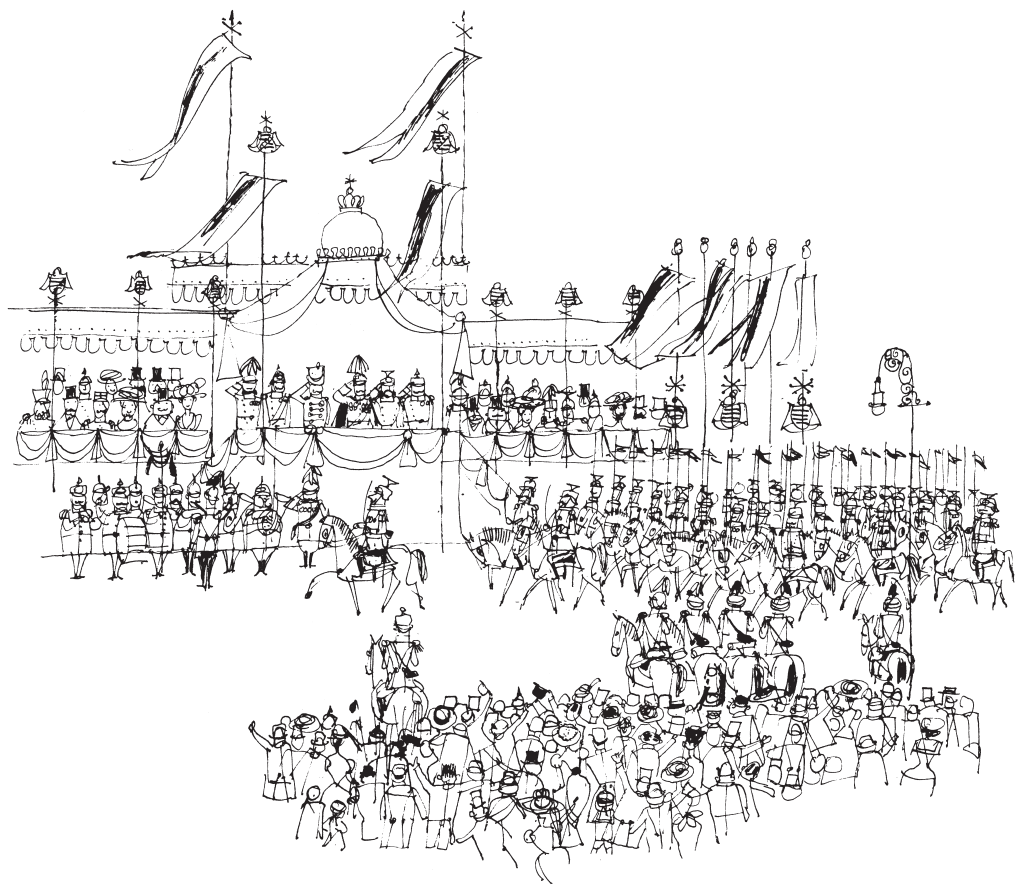
kí muži ráno po holení cez ústa uväzovali širokú pásku na fúzy: tí teda vyzerali! A pol hodiny nemohli rozprávať.

Mimochodom, mali sme aj saského kráľa. Kvôli cisárovi sa každoročne konali cisárske manévry a na počesť kráľových narodenín kráľovská vojenská prehliadka. Uniformy granátnikov a strelcov, predovšetkým ale členov jazdeckého regimentu, boli nádherne pestré. A keď na Alaunskom námestí v Drážďanoch granátnici so svojimi pancierovými helmami, grossenheinskí a bautzenskí husári so šnurovačkami a hnedými kožušinovými čiapkami a poľovnícka jazda spoločne klusali okolo kráľovskej tribúny na nádherných koňoch s vytiahnutými šablami a zdvihnutými kopijami, vládlo obrovské nadšenie a všetci kričali: „Hurá!“ Zvučali trúby. Zvončeky zvonili a bubeníci tak búšili na tympany, že sa všetko chvelo. Tieto parády boli najhonosnejšími a najdrahšími revue a operetami, aké som kedy v živote videl.

Monarcha, ktorého narodeniny sa takto pestro a hlučne oslavovali, sa nazýval Friedrich August a bol to posledný saský kráľ. Vtedy však ešte nevedel, že je posledný. Niekedy jazdieval so svojimi deťmi cez mesto, kde mal rezidenciu. Vedľa drožkára sedel so skríženými rukami a jagavým perovým klobúkom člen telesnej stráže. A z otvoreného voza nám ostatným deťom mávali malí princovia a princezná. Aj kráľ všetkým mával a priateľsky sa usmieval. My sme im tiež odmävali a trochu sme kráľa ľutovali, pretože nielen my, ale celý svet vedel, že mu ušla jeho žena, saská princezná. A síce so siňorom Tosellim, talianskym huslistom! V dôsledku toho sa kráľ

stal smiešnou figúrkou a princezné a princovia už nemali žiadnu matku.

Okolo Vianoc sa panovník niekedy prechádzal celkom sám večerne vysvietenou Pražskou ulicou a s dohora vyhrnutým golierom od kabáta, podobne ako aj iní dôstojníci, sa zastavoval pred trblietajúcimi sa výkladmi. Najčastejšie sa ale zaujímal o detské šaty a hračky. Snežilo. V obchodoch sa jagali vianočné stromčeky. Chodci do seba drgali a jeden druhému šepkali: „Pozrite, ide kráľ!“, no rýchlo šli ďalej, aby ho nerušili. Bol osamelý. Miloval svoje deti, a preto ho obyvateľstvo milovalo. Keby vošiel do mäsiarstva Rarisch a jednej z predavačiek by povedal: „Pár staronemeckých párkov a k nim veľa horčice na priamu konzumáciu!“, predavačke by sa určite nepodlomili kolená a určite by neodpovedala: „Je nám ctou, výsosť!“ Len by sa spýtala: „So žemľami alebo bez pečiva?“ A my ostatní, aj moja mama a ja, by sme hľadeli pomimo, aby sme mu neказili chuť. Ale kráľ sa do toho mäsiarstva neodvážil vojsť. Nešiel k Rarischovi, ale prechádzal pozdĺž Jazernej ulice a zastavil sa až pred pekným obchodom s delikatesami Lehmann & Leichsenring. Minul Starý trh, túlal sa nadol Zámockou ulicou, obzeral si u Zeunera vo výklade norimberských cínových vojačikov vystavených v bojovom postavení, a tým sa aj jeho vianočné nakupovanie skončilo! Pretože na druhej strane ulice stál jeho zámok. Kráľov príchod si hneď všimli. Stráž vyskočila do pozoru. Zazneli povely. Prezentovali sa zbraňou. A posledný saský kráľ, prechádzajúc okolo nich, si priložil ruku k čapici a zmizol vo svojom priveľkom byte.



Áno, pol storočia je dlhá doba. Ale niekedy si pomyslím: veď to bolo včera. Čo len všetko odvtedy máme! Vojny a elektrické svetlo, revolúcie a inflácie, riadené vzducholode a ľudový zväz, rozlúštenie klinového písma a lietadlá, ktoré sú rýchlejšie ako zvuk! Ale ročné obdobia a domáce úlohy, ktoré vždy jestvovali, jestvujú dodnes. Moja mama musela svojim rodičom ešte vykať. Ale láska medzi rodičmi a deťmi sa nezmenila. Môj otec ešte v škole písal „Brod“ a „Thür“. Ale či sa píše „Brod“ alebo „Brot“¹, jedli ho a jedia radi. A či sú Thür alebo Tür², bez nich sa v minulosti do domu vojsť nedalo, a ani dnes sa to nedá. Takmer všetko sa zmenilo a takmer všetko ostalo rovnaké.

Bolo to len včera, alebo to bolo skutočne už pred polstoročím, že sa úlohy z počtov robili pri dymiacej petrolejke? Že sa zvykol náhle s tenkým „klik“ rozletieť sklenený cylinder, ktorý sa musel vymieňať opatrne s chňapkou na hrnce v ruke? Dnes sa prepáli poistka a treba so zápalkou hľadať novú a naskrutkovať ju. Je medzi tým taký veľký rozdiel? No áno, svetlo sa dnes jagá jasnejšie než vtedy a elektrický prúd netreba chodiť kupovať s petrolejovou kanvicou. Čosi sa stalo pohodlnejšie. Ale stalo sa to aj krajšie? Nie som si celkom istý. Možno áno, a možno nie.

¹ Brot – po nemecky: chlieb. (pozn. prekl.)

² Tür – po nemecky: dvere. (pozn. prekl.)

Keď som bol malý chlapec, utekal som pred začiatkom vyučovania do Jednoty na Granátnickej ulici. Predavačke som povedal: „Poldruha litra petroleja a čerstvý dvojkilový chlieb druhej akosti.“ Potom som bežal s peniazmi, ktoré mi vydali, a s poukážkami na zľavu, s chlebom pod pazuchou a s čľapotajúcou kanvou ďalej.

Pred žmurkajúcimi pouličnými lampami tancovali snehové vločky. Mráz mi jemnými stehmi svojej ihly zašival nosové dierky. Teraz sa išlo k mäsiarovi Kisslingovi. „Prosím, pätnásť deka domácej krvavničky a pečeňovej salámy, pol na pol!“ A potom hybaj do zeleninového obchodíku k pani Kletschovej. „Kúsok masla a tri kilá zemiakov. Pekne pozdravujem, a tie posledné boli zmrznuté!“ A švihom domov! S chlebom, petrolejom, salámou, maslom a zemiakmi! Biely dych mi šľahal z úst ako dym z parníka na Labe. Teplý dvojkilový chlieb sa mi začal vyšmykovať spod pazuchy. Vo vrecku mi štrngotali peniaze. V kanvici sa hojdal petrolej. Sieťka so zemiakmi mi udierala o kolená. Zaškrípali domové dvere. Bral som schody po troch naraz. Dorazil som k zvončeku na treťom poschodí, no na zazvonenie som nemal žiadnu ruku voľnú. Kopol som topánkou do dverí. Otvorili sa. „Nemôžeš zazvoniť?“ „Nie, mamička, čím tak asi?“ Rozosmiala sa. „Na nič si nezabudol?“ „No dovoľ!“ „Tak teda vstúpte, mladý muž!“ A potom mi pri kuchynskom stole naservírovala šálku meltovej kávy s karlovarskou figovou prísadou a teplé pätky chleba, „okrajček“ s čerstvým maslom. A zabalená školská taška stála v chodbe a netrpezlivo prešľapovala z nohy na nohu.

„Odvtedy uplynulo viac než päťdesiat rokov,“ pochmúrne hovorí kalendár, ten starý rohovinový, prázdny držiak na knihy v kancelárii histórie, ktorý kontroluje počítanie času a atramentom linajkou podčiarkuje bežné roky modrým a každý začiatok storočia červeným. „Nie!“ volá spomienka a potriasa kučerami. „Bolo to včera!“ A so smiechom potichu dodáva: „Alebo maximálne predvčerom.“ Kto z nich sa mylí?

Obaja majú svoju pravdu. Sú totiž dva druhy času. Jeden čas môžeme merať laktami, buzolou a sextantom. Tak ako sa vymeriavajú cesty a pozemky. Ale naša spomienka, ten celkom iný obraz, si s metrami a mesiacmi, s desaťročiami a hektármi neporadí. Staré je to, na čo človek zabudol. A to nezabudnuteľné bolo včera. Mernou jednotkou nie je hodina, ale hodnota. A to najcennejšie, či už veselé, či smutné, je detstvo. Nezabudnite na nezabudnuteľné! Myslím si, že nikdy nie je priskoro na udelenie tejto rady.

Týmto sa úvod končí. A na nasledujúcej strane začína prvá kapitola. Tak sa to patrí. Pretože ak aj veta „Niet knižky bez predslovu“ má mať isté opodstatnenie – jej opak je už naozaj pravdivý. Znie:

NIET PREDSLOVU BEZ KNIŽKY.

Prvá kapitola

Kästnerovci a Augustinovci

Ak niekto začne rozprávať sám o sebe, väčšinou začne od celkom iných ľudí. Od ľudí, ktorých nevidel a nikdy vidieť nemohol. Od ľudí, ktorých nikdy nestretol a nikdy nestretne. Od ľudí, ktorí sú už dávno mŕtvi a o ktorých takmer nič nevie. Kto začne rozprávať sám o sebe, väčšinou začne od svojich príbuzných.

Je to pochopiteľné. Veď bez príbuzných by bol človek v oceáne času ako stroskotanec na maličkom neobývanom ostrovčeku, celkom sám. Sám-samučký bez mamy. Sám-samučký bez starej mamy. Sám-samučký bez prastarej mamy. Cez našich predkov sme spríbuznení s minulosťou a celé stáročia zosúrodencovávaní a zošvagrovávaní. A jedného dňa sa sami staneme predkami pre ľudí, ktorí sa dnes ešte nenarodili, a napriek tomu sú nám už príbuzní.

Číňania v minulosti zriadili svojim prarodičom domáce oltáre, padali pred nimi na kolená a rozpamätávali sa na príbuzenské vzťahy. Cisár či mandarín, kupec či kuli, každý premýšľal o tom, že nie je len cisár alebo kuli, ale aj jednotlivé ohnivko nepretrhnutelnej reťaze a ostane ním aj po svojej smrti. Či bola reťaz zo zlata, perál alebo len zo skla, či boli prarodičia synmi nebies, rytiermi alebo len vrátnikmi – nik nebol sám. Taký pyšný alebo chudobný nebol nik.

Nechceme však preháňať. Či sa nám to páči alebo nie, nie sme Čiňania. Preto nemienim svojim prarodičom stavať domáci oltár, ale len vám o nich čosi porozprávať.

O predkoch môjho otca mi nerobí najmenší problém porozprávať „len čosi“. Pretože o nich nič neviem. Takmer nič. Dátumy ich sobášov a úmrtí, ich mená a dátumy narodenia svedomito pozapisovali protestantskí farári do saských kostolných kníh. Muži boli remeselníci, mali veľa detí a prežili svoje ženy, ktoré umreli väčšinou pri pôrode dieťaťa. A mnoho novorodencov zomrelo so svojimi matkami. Nedialo sa to len u Kästnerovcov, ale v celej Európe a Amerike. A zlepšilo sa to, keď doktor Ignác Filip Semmelweis vykynožil horúčku šestonedielk.

Stalo sa to pred zhruba sto rokmi. Doktora Semmelweisa nazvali „záchranca matiek“ a od obrovského obdivu mu zabudli postaviť pomníky. To sem však nepatrí.

Otec môjho otca, Christian Gottlieb Kästner, žil ako stolársky majster v Penigu, malom saskom meste pri rieke, ktorá sa nazýva Mulde. So svojou ženou Laurou, rodenou Eidamovou, mal jedenásť detí, z ktorých päť zomrelo skôr, než sa naučili behať. Dvaja jeho synovia sa tak ako otec stali stolármi. Ďalší, môj strýko Karl, sa stal kováčom. A Emil Kästner, môj otec, sa vyučil sedlárskeму a čalúnickemu remeslu.

Možno oni a ich predkovia prežili s tou remeselníckou zručnosťou, s akou sa aj ja venujem svojmu povolaniu. Možno za svoj gym-

nastický talent – v priebehu času trochu zhrdzavený – vďačím strýkovi Hermannovi, ktorý ešte v sedemdesiatpäťke v Penigskom telovýchovnom zväze viedol seniorské družstvo. Celkom iste mi ale Kästnerovci vložili do kolísky rodinnú vlastnosť, ktorá vždy prekvapuje všetkých mojich priateľov a dosť často hnevá: nefalšovaný a neprekonateľný odpor k cestovaniu.

My Kästnerovci nie sme príliš zvedaví, ako vyzerá šírý svet. Netrpíme smútkom za diaľavami, ale smútkom za domovom. Prečo by sme mali ísť do Čierneho lesa, na Gaaurisankar alebo na Trafalgar-ské námestie? Gaštan pred domom, drážďanský Vlčí kopec a Starý trh mi postačujú. Keby sme si mohli našu posteľ a televízor zobrať do hotela, potom by sa o tom možno dalo hovoriť! Ale tiahnuť do cudziny a domov nechať doma? Nie, žiadna hora nemôže byť taká vysoká a žiadne miesto nemôže byť také tajuplné, žiaden prístav taký dobrodružný a žiadne Niagarské vodopády také hlučné, aby sme si mysleli, že ich musíme spoznať. Ešte by to išlo, keby sme doma zaspali a zobudili sa v Buenos Aires. Pobyt na cudzom mieste by som dočasne zniesol, ale cestu tam nikdy. Sme, obávam sa, domáci priatelia zvyku a pohodlia. A popri týchto dvoch pochybných vlastnostiach máme jednu cnosť: nie sme schopní sa nudiť. Lienka na okne nás absolútne zamestná, nemusí to byť lev v púšti.

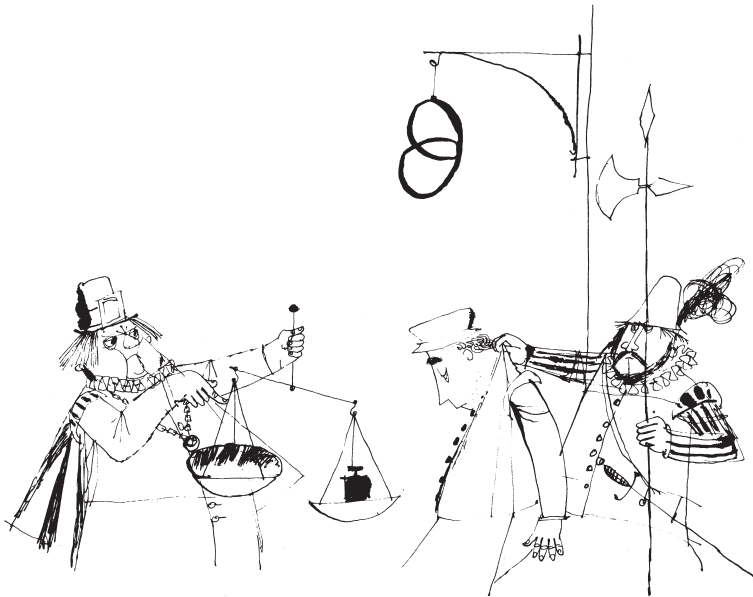
Napriek tomu moji páni predkovia a aj môj otec aspoň raz za život cestovali. Do služby ako remeselnícki učni s tovarišským listom vo vrecku. No nerobili nič dobrovoľne. Vyžadovali to cechy a spolky. Kto nepracoval v cudzom meste a u cudzieho majstra, ne-

mohol sa stať majstrom. Kto chcel byť majstrom, musel byť najprv učňom u niekoho iného. A Kästnerovci sa nevyhnutne chceli stať majstrami, či už boli stolári, kováči, krajčíri, peciari alebo sedlári. Táto vandrovka väčšinou ostala ich prvým a posledným cestovaním. Keď sa stali majstrami, viac už necestovali.

Keď môj otec minulý rok v auguste vystúpil z drážďanského auta pred mojím mníchovským bytom – trochu unavený a trochu vzdychajúci – prišiel len preto, aby zistil, ako bývam, a aby sa zahľadel z môjho okna do zelene. Bez toho, aby si robil o mňa starosti, by ho ani desať koní neodtiahlo od jeho drážďanského okna. Aj tam mohol hľadiť na zeleň. Aj tam sa vyskytujú sýkorky uhliarky, pinky obyčajné, drozdy a straky. A oveľa viac vrabcov než v Bavorsku. Prečo teda, ak nie kvôli mne, by mal cestovať?

Ja som svet precestoval trochu viac než moji predkovia. Bol som už v Kodani a Štokholme, v Moskve a Petrohrade, v Paríži a Londýne, vo Viedni a Ženeve, v Edinburgu a v Nice, v Prahe a v Benátkach, v Dubline a Amsterdame, v Radebeuli a Lugane, v Belfaste a Garmisch-Partenkirchene. Necestujem však rád. Lenže aj v mojom povolání musí človek cestovať, ak sa chce doma jedného pekného dňa stať majstrom. A stať sa majstrom, to by som veľmi chcel. No to sem nepatrí.

Ida Amalia Kästnerová, moja mama, pochádzala zo saskkej rodiny s menom Augustinovci. V 16. storočí sa títo moji príbuzní volali ešte Augstenovci, Augstinovci a Augustenovci. A až v roku 1650 sa



cirkevných knihách a v ročnej uzávierke mestskej komory Döbelnu vynorilo meno Augustin.

Skadiaľ to viem? Existuje „Kronika rodiny Augustinovcov“. Spätne siaha až do roku 1568. Bol to zaujímavý rok. Vtedy Alžbeta Anglická zavrela do väzenia škótsku kráľovnú Máriu Stuartovnu a kráľ Filip Španielsky urobil to isté so svojím synom Donom Carlosom. Vojvoda Alba nechal v Bruseli popraviť grófov Egmonta a Horna. Pieter Brueghel namaľoval svoj obraz „Sedliacka svadba“. A môjmu predkovi Hansovi Augustinovi mestská komora v Döbelne uložila peňažný trest, pretože piekol príliš malé chleby. Len vďaka tejto